

Dušana Findeisen

**SLOVENSKA
UNIVERZA ZA
TRETJE ŽIVLJENJSKO
OBDOBJE – ORANJE
IN UTRJEVANJE POTI K
DRUŽBENO ZAZNANI
IN PREPOZNANI
DEJAVNI STAROSTI**

UVOD

V 70. letih prejšnjega stoletja je bilo izobraževanje v federativni Jugoslaviji ozko usmerjeno, saj je imelo skoraj izključno eno samo funkcijo: usposabljanje za delo in politično vzgajati prebivalstvo. Strokovnjaki za izobraževanje odraslih so lahko v stikih v tujini presenečeni spoznavali, kako široko in razvejano je izobraževanje odraslih drugod, npr. izobraževanje za razvijanje športnih navad, za

pridobivanje družbene moči, usposabljanje za pisanje romanov ali pesmi, za mir itd. Izobraževanje odraslih je bilo v Sloveniji ideološko podrejeno, v razvitejših evropskih državah pa je izhajalo iz potreb ljudi.

Ko je leta 1971 dr. Ana Krajnc, profesorica andragogike na Filozofski fakulteti v Ljubljani, opravljala specializacijo iz andragogike na Univerzi v Torontu, na Inštitutu Ontario za raziskovanje v izobraževanju (OISE), je med drugimi, zanj novimi pojavi v izobraževanju odraslih odkrila tudi izobraževanje starejših. Z izobraževanjem starejših, ki se je v Kanadi takrat izvajalo že deset let, so v tej deželi uresničevali načelo vseživljenjskega izobraževanja. Tudi sama je v času svoje specializacije v Kanadi sodelovala z 90-letno kolegico Emily McFaulen. In res o vseživljenjskem izobraževanju ne moremo govoriti, če ne govorimo o izobraževanju starejših.

S pojavom izobraževanja starejših se je Ana Krajnc srečala tudi leta 1976 kot članica komisije za komparativno izobraževanje odraslih v Unescu. Paul Lengrand je na konferenci v Parizu 1970 predstavil univerze za tretje življenjsko obdobje, ko je hkrati predstavljal nadaljevanje vseživljenjskega izobraževanja iz enega življenjskega obdobja v drugo ter pomen včlenjenosti izobraževanja v družbeno tkanje in osebnostno strukturo posameznika.⁸³³

Ana Krajnc je izobraževanje starejših teoretično obravnavala v okviru svojih rednih predavanj za študente andragogike in pedagogike na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Leta 1979 je na evropski konferenci v Berlinu sodelovala s prispevkom *Predupokojitveno izobraževanje v Evropi* (angl. *Preretirement Education in Europe*). Tovrstne prakse v domačem okolju nismo poznali, zato je pojav obravnavala na osnovi raziskav tujih inštitutov. Še več, Ana Krajnc je v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja izobraževanje starejših sistematično vpletala v predavanja o vseživljenjskem izobraževanju. Izobraževalne centre podjetij je seznanjala s predupokojitvenim izobraževanjem, delavskim univerzam in Ministrstvu za šolstvo RS pa je izobraževanje starejših predstavljala kot posebno fazo vseživljenjskega izobraževanja. Udeleženci so se zamisli o izobraževanju starejših pogosto nasmihali, vendar je utopija tistega časa kmalu postala resničnost.

Zamisel o izobraževanju starejših ter univerzi za tretje življenjsko obdobje pri nas pa se je hkrati leta 1984 rojevala tudi drugače in na drugem mestu, v Centru za tuje jezike, kjer sem takrat poučevala francoščino po analiziranih govornih potrebah avtorica tega prispevka.

833 »Izobraževalni program nima vrednosti, če ne upošteva konkretnega posameznika, marveč upošteva nekakšnega občega in abstraktnega človeka, če ne upošteva vseh razsežnosti posameznikovih potreb. Če se to zgodi, tedaj tudi učitelj opusti svojo tradicionalno podobo in postane odrasel med drugimi odraslimi, tisti, ki ima svoje znanje in neznanje, svoje zmožnosti in nezmožnosti.« – Lengrand, *An Introduction to Lifelong Education*.

ODNOS DO STAROSTI, STAREJŠIH IN NJIHOVEGA IZOBRAŽEVANJA

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje je bila zasnovana leta 1984 z neformalno Šolo tretjega življenjskega obdobja znotraj Centra za tuje jezike na Vilharjevi cesti v Ljubljani. Ustanovo je takrat vodila zamisli naklonjena direktorica Dašenjka Komac, ustanova sama pa je veljala za najboljšo svoje vrste v Jugoslaviji, za prostor številnih inovacij, valilnico univerzitetnih učiteljev, avtorjev učbenikov itd. V centru so se izobraževali znanstveniki, politiki, direktorji podjetij, novinarji, raziskovalci, zvečine srednjih let, dobro umeščeni v družbeno tkivo. Med študenti francoščine sta se »pojavi« tudi dve gospe, upokojeni, stari šestdeset let in več, formalno nizko izobraženi, zavzeti za učenje, vedoželjni, za kateri je veljalo: »Oni dve prihajata le toliko, da se oblečeta in prideta med ljudi.« Kasneje, leta 1984, pa sta se Milica Rituper in Bronislava Novak uvrstili tudi med prvih šest študentov Šole za tretje življenjsko obdobje, toda stavek se je avtorici vtisnil v spomin. Izkazoval je ne le odnos do izobraževanja odraslih, ki je takrat praviloma bilo zvezano z delom in bolj malo z življenjem, marveč tudi slabšalni pogled na starejše, ki je do neke mere, kljub našim naporom, preživel vsa tri desetletja, kar obstaja Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje. Če se v prostem času izobražujejo zaposleni odrasli, je to resno in spodbudno dejanje, če se izobražujejo starejši, je to nekakšna igra, ki ne spreminja njih samih, njihovih socialnih vlog in družbenega okolja, je razmišljanje, ki ga, tako se zdi, ni mogoče izkoreniniti brez globlje družbene transformacije in ustrezne politike.

Starejšim so bili v osemdesetih letih v družbenem in političnem diskurzu namenjeni določen slog življenja, socialni vlogi babice in dedka, nekaj prostočasnih dejavnosti, kot so klekljanje, ribarjenje, prepevanje v zboru, nekaj zdravstvenih predavanj in predvsem praktično merjenje krvnega tlaka ter izleti upokojenskih društev. Predvsem pa so bili starejši potrebni skrbi in pomoči, istovetilo se jih je z njihovim pregovorno slabim zdravjem. »Danes je dan starejših. Ob desetih bomo poslušali oddajo o demenci,« so dejali 1. oktobra 1985 na nacionalnem radiu. Normalna starost je namreč bila zvedena na bolezensko starost.

V to stanje obravnavanja starosti kot devolucijo, upad, izgube itd. je posegla univerza z razvojnim pogledom na starejše in njihove zmožnosti. Za nekatere je bila moteča: »Pustite starejše pri miru, saj imajo že tako dovolj dela z vnuki.« Od začetka se je drži očitek, da gre za elitistično ustanovo, učenje starejših pa, verjamejo nekateri, je namenjeno njim samim, univerza je namenjena druženju, izobraževanje je zgolj privesek. »Nekaj starejši morajo početi!« ali pa: »Kaj vam bo francoščina? Na onem svetu je ne boste potrebovali!« so govorili nekoč. Še

več, če pogledamo danes na spletno stran te univerze,⁸³⁴ vidimo, da ta odnos odzvanja še danes:

»Včasih slišimo, da je univerza prostor izobraženih, privilegiranih [...] Univerza je univerza vseh! Zakaj bi morali dokazovati, da smo revni, da smo skromni, potrebni pomoči, neuki, osamljeni, da bi imeli pravico do izobraževanja in znanja?«

Pa vendar je v tridesetih letih prišlo do spremembe v družbenem in političnem diskurzu. Izobraževanje starejših je postalo z delom vseh, ki so pričeli delovati na tem področju (muzeji, knjižnice, centri za socialno delo, nevladne organizacije, visokošolske ustanove, stanovska društva, društva upokojencev, Inštitut Antona Trstenjaka itd., v zadnjem času tudi dnevni centri dejavnosti starejših in nastajajoči medgeneracijski skupnostni centri), in s širjenjem izobraževanja odraslih v družbeno marginalizirane skupine pod vplivom evropskih politik in politike dejavnega staranja priznано, a politične podpore je deležno le v izjemnih primerih, še najraje takrat, ko je prepuščeno delovanju prostovoljcev. Izobraževanje starejših je še zmeraj obravnavano kot dejavnost »naključnega«, in ne kot dejavnost »resnega« prostega časa. Proti temu pogledu se zavzema tudi besedilo na spletni strani Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje.

»Univerza za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani ni niti elitistična univerza, niti filozofska kavarna, niti ponudba izobraževalnih storitev za starejše, ki se jih poslužujemo in jih opuščamo, kadar in kakor želimo, kot da gre za filmsko predstavo ali katero drugo prostočasno dejavnost. Zahteva odločitev za izobraževanje, odgovornost, kontinuirano sodelovanje vseh.«

Na univerzi smo zmeraj bolj prepričani, da marginalizirane družbene skupine potrebujejo ambiciozno izobraževanje, podprto z raziskovanjem, svetovanjem, izobraževanjem mentorjev, javno kampanjo, strokovnimi in znanstvenimi publikacijami in internacionalizacijo delovanja. Počivati mora na profesionalnih kriterijih in vrednotah. Vsa ta prepričanja smo pričeli uveljavljati leta 1986, ko je univerza postala študijski primer dobre prakse Evropskega sveta in jo je obiskala študijska delegacija te organizacije.

Leta 1987 smo bili prepričani, da je za področje izobraževanja starejših potrebno razviti večdisciplinarno teoretično znanje in ga povezati z zahtevami prakse ter veščinami, ki jih je mogoče pridobiti le v praksi izobraževanja starejših. Področje je potrebno profesionalizirati.

Dejavnosti izobraževanja starejših se pojavljajo v več državah Evrope, a današnja Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje ima ob ustanovitvi leta

834 UTŽO - Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje.

Delegacija Evropskega sveta na obisku, september 1986

Foto: Edi Šelhaus, vir: arhiv Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje

1986 eno prepoznano posebnost. Z njo smo si izobraževalci odraslih in andragogi želeli usmeriti pozornost na potrebo, naj se kultura vrne v takratno usmerjeno izobraževanje v šolah, naj se upošteva posameznika, naj se da posamezniku, ki se uči, moč odločanja in sooblikovanja izobraževalnega programa, naj se mu vzgoji odgovornost za lastno izobraževanje in učenje.

Z izobraževanjem starejših smo želeli vplivati na izobraževanje nasploh. Tudi v ta namen je Ana Krajnc pripravila izobraževalni program za prihodnje mentorje in voditelje izobraževanja starejših. Izvajala ga je skupaj z Dušano Findeisen ter gosti Mirjam Hladnik Milharčič, psihologom Janekom Muskom in hrvaškim psihologom Pavaom Brajšo. Dušana Findeisen je zamisel širila na poletni andragoški šoli v Pulju leta 1987.

ZAČETKI IZOBRAŽEVANJA STAREJŠIH SO BILI V CENTRU ZA TUJE JEZIKE V LJUBLJANI

Leta 1984 so bili v Centru za tuje jezike, CTJ, številni predavatelji izobraženi v tujini. Spremljali so razvoj jezika in kulture tudi po vrnitvi v Jugoslavijo, tako tudi avtorica. Vsakoletno enomesečno dopolnilno izobraževanje na različnih francoskih univerzah jo je v Centru pedagoških študij, CIEP v Sèvresu, privedlo

tudi do srečanja z Annie Monnerie, avtorico učbenika francoščine *InterCodes*, ki je temeljil na pisnem jeziku, največkrat na člankih iz dnevnika *Le Figaro*. Ta učbenik je avtorica pričela uporabljati kot učbenik francoskega jezika v svojem jezikovnem centru. V tem učbeniku je našla tudi modul o starosti in starejših, o odhodu v pokoj, o tem, kako se tedaj vezi z delovnim okoljem pretrgajo, kako človeku preostane zgolj, da živi umirjeno, umaknjeno življenje in se morebiti ukvarja z nenevarnimi športi. Ob tem učnem modulu pa je odkrila še enega, o prvi univerzi za tretje življenjsko obdobje v Toulousu, ki je nastala na tamkajšnji Fakulteti za družbene vede. Pisalo je, da univerza poteka med študijskimi počitnicami, ko se izpraznijo univerzitetni prostori; da profesorji sodelujejo vsak s svojo temo oziroma predavanjem; da je ustanovitelj te univerze Pierre Vellas, profesor mednarodnega prava na tej fakulteti. Ko je bila poleti 1987 na izobraževanju na Univerzi v Montpellieru, je Pierra Vellasa tudi obiskala, od njega zvedela več, npr. da je uvajanje univerze poželo igrano nezanimanje kolegov, prezir, a tudi navdušenje mnogih, predvsem pa v letu 1973 podporo socialistične vlade François Mitterranda. V letu dni je nastalo v Franciji 63 univerz za tretje življenjsko obdobje, »kolektivno družbeno osvobajanje starejših« na temelju znanja in kulture pa je postala ena od tez francoske vlade. V tem času je avtorica prvič začela razmišljati o tem, da so univerze za tretje življenjsko obdobje tudi nosilke drugačnega družbenega pogleda na starost, da vodijo v spremenjene politike, da omogočajo državljansko delovanje za večjo enakost, prepoznavnost starejših, za njihovo socialno identiteto, ekonomske in socialne pravice, da ne gre le za na izobraževalno ustanovo omejen proces, ki sproža osebno rast in vrača kulturo v izobraževanje. V francoski pedagoški misli se namreč kritična pedagogika povezuje s širjenjem možnosti za demokratično politiko in dinamiko odpora, z večanjem možnosti za družbeno delovanje in spremembe.

Pierre Vellas me je opozoril, naj univerze za tretje življenjsko obdobje ne vežemo uradno z Univerzo v Ljubljani, da se ognemo ovir glede pridobivanja mentorjev, ki bi v slednjem primeru morali biti habilitirani v nazive, kar pa jih ne naredi nujno tudi dobre mentorje za izobraževanje starejših. Tudi iz tega vzroka je Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje danes nevladna organizacija, samostojen socialni subjekt, s katerim se starejši študenti lahko istovetijo, kajti je tudi v njihovih rokah. Kljub opozorilom smo večkrat poskušali univerzo spremeniti v javni zavod, misleč, da je v tem njena trajna prihodnost. V času svojega mandata nam je ljubljanska županja Vika Potočnik svetovala privatizacijo te nevladne organizacije, v zakulisju je na Ministrstvu za izobraževanje RS v letu 2011 teklo razmišljanje, da se univerzo za tretje življenjsko obdobje »podržavi«, a se ji ne nakloni javnega financiranja.

Od leta 1984 do leta 1986 je v Centru za tuje jezike tekel program francoščine za starejše. Le enega študenta smo pridobili z oglasom, druge z osebnim stikom.

Prvi študenti na študijskem obisku na Dolenjskem, maj 1985

Foto: Miklavž Čuk, vir: arhiv Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje

Metoda osebnega povabila in stika je bila živa še nekaj let po ustanovitvi univerze leta 1986. V izobraževanje so otroci vabili svoje starše in njihove prijatelje. Prva leta so se prihajali študenti vpisat v dvojicah: s prijateljem, sosedom, sorodnikom. V dvoje so imeli več poguma.

Leta 1984 se oblikuje skupina študentov – Jože Penca, nekdanji partizan, ekonomist in ustanovitelj trgovskega podjetja Commerce in galerije Commerce, Mirko Jeglič, inokoreponent v pokoju, Miša Kusturin in Vasta Voljč, na Univerzi v Zagrebu diplomirani farmacevtki, Bronislava Novak, poštna uradnica, in Milica Rituper, gospodinja, ki je zaključila »samo osnovno šolo«, kot je sama dejala –, ki si prizadeva za ustanovitev univerze za tretje življenjsko obdobje, da ne bi ta prvi program francoščine za starejše v federativni Jugoslaviji, ta prvi poskus, ostal zgolj bežna epizoda v zgodovini izobraževanja odraslih.

Dušana Findeisen je skupaj s študenti preizkušala vsebine izobraževalnega programa, metode učenja in poučevanja, izstopanje v javni prostor, uvajanje ritualov, prostovoljstva, vodenje institucionalne analize (odkrivanje ustanov, s katerimi bi bilo v prostoru vredno sodelovati), javne demonstracije učenja na oddelku za romanske jezike na Filozofski fakulteti v Ljubljani in na seminarjih za prihodnje voditelje in mentorje. Učenje v predavalnici se prične širiti v druge, tudi javne in domače prostore. Skupina in izobraževanje starejših pričunjata

doživljati odzive nase. Oblikuje se spoznanje o pomenu izstopa v javnost, za vse družbeno marginalizirane skupine, ne le starejše. Skoraj tri desetletja kasneje se na mednarodni konferenci 10. julija 2012, ki jo je organiziral Center za splošno znanstveno dopolnilno izobraževanje (ZAWiW) Univerze v Ulmu, potrди ta teza, podprta z razpravo Hannah Arendt in Jürgena Habermasa o pomenu javnega prostora.

»Živeti povsem zasebno življenje pomeni predvsem, da nam je odvzeto tisto, kar je bistveno za zares človeško življenje. Pomeni, da nam je odvzeta resničnost, ki izhaja iz tega, da nas drugi vidijo in slišijo. Naša resničnost tedaj, nasprotno, izhaja iz tega, da z drugimi nismo »objektivno« povezani - da smo z drugimi povezani ali od njih ločeni z vrsto skupnih reči. Še več, če nismo povezani, ne moremo narediti nekaj, kar bi lahko trajalo dlje od našega življenja.«⁸³⁵

Že leta 1984 študenti sodelujejo pri vseh javnih nastopih, na vseh okroglih mizah kot državljani, kot vez med seboj, civilno družbo in oblastjo, s katerimi jih povezuje ali od katerih jih ločuje vrsta skupnih reči.

ODLOČITEV, DA POČAKAM, PREDEN SE POVZPNEM NA RAMENA PREDNAMCEV

Po navdihu, uvedli bomo izobraževanje starejših, načrtu, ki se mi je porodil pri mojem delu profesorice francoskega jezika za odrasle v izobraževalnem Centru za tuje jezike (CTJ), sem se odločila, da teorij vsaj dve leti ne bom jemala v roke. Moja želja je bila, da se navdihnem in hipoteze preverjam s širokim eklektičnim branjem književnih del, z gledanjem filmov, z branjem psihološke in didaktične literature, zgolj ob živih sogovornikih.

Starost je bila še dolgo po letu 1984 v federativni Jugoslaviji pretežno »medikalizirana«, kar je zakrilo raznolike potrebe starejših, tudi tiste višje, po samoaktualizaciji itd. Četudi je bil moj motiv pri uvajanju izobraževanja starejših oziroma programa francoščine za starejše podkrepjen z jasnim občutkom družbene nepravčnosti do starejših na ekonomski, kulturni, simbolni in politični ravni, čeprav se mi je zdelo, da bi starejši morali imeti enake razvojne možnosti kot zaposleni srednjih let, sem se sprva posvetila predvsem preučevanju obstoječega stanja in prepričanj glede starosti, staranja in starejših samih. O starosti sem sama tako kot drugi razmišljala stereotipno, le da moji stereotipi niso bili negativni, marveč sem starejše gledala dokaj neobjektivno,

⁸³⁵ Arendt, *The Human Condition*.

skozi prizmo primitivne idealizacije, kar je po drugi strani spodbudilo njihovo zavzemanje za učenje, za Ecole du troisième âge in kasnejšo univerzo. Kasneje, še posebno v času mojega ekspertnega delovanja v Age Platform Europe v letih 2008–2013, sem zavzemala enako stališče. Politike morajo temeljiti na pravih vprašanih, na ljudeh in potrebah njihovega okolja, če želijo biti uspešne. To velja tudi za politiko starosti in staranja, politiko dejavnega staranja ali v zadnjem času, denimo, ekonomsko politiko srebrne ekonomije, zdravstveno ali socialno varstveno politiko, kmetijsko politiko, politiko prostega časa, skratka vse politike, ki se v starajoči se družbi morajo ukvarjati s starejšimi in povezanostjo družbe. V ilustracijo naj povem, da je evropska politika dejavnega staranja v začetku pomenila le daljšo delovno dobo, ni pa priznavala prostovoljnega dela starejših. Konferenca slovenskega predsedstva Medgeneracijska solidarnost za družbe sožitja in socialne povezanosti, v času od 28. do 29. aprila 2008 na Brdu pri Kranju, ki naj bi obravnavala dejavno staranje, je bila posvečena tudi dolgotrajni oskrbi starejših.

Različne teorije so kasneje vplivale na razvoj Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje, pravzaprav so le potrdile naša lastna spoznanja. Koristnost neke teorije merimo po tem, koliko nam razloži sedanost in kako dobro napove prihodnost. Za razumevanje starosti in staranja se danes naslanjamo na vrsto teorij, ki so vse značilne za družbena stanja v času njihovega nastanka. V času, ko je nastajala Ecole du troisième âge, nisem poznala teorije dejavnosti in tako ni mogla vplivati name, je pa bila najbližja našim hotenjem. Teorija dejavnosti temelji na konceptu dejavnosti, človekovega dela, ki ga Marx označi kot dejavnost, ki spreminja naravo človeka. Ko človek vpliva na naravo, s tem hkrati spreminja svojo naravo. Dejavnost lahko obravnavamo kot začetno kategorijo, ki oblikuje naše socialno bitje. Koncept dejavnosti je večdisciplinaren, uvršča se med osrednje koncepte humanističnih ved, kot so družbena razmerja in komunikacija. Lahko bi dejali, da je dejavnost edini način človekovega zgodovinskega in družbenega obstoja in njegovega razvoja. To je pomembno sociološko spoznanje. Drugo spoznanje v neposredni povezavi s prvim pa je, da se kolektivna in individualna dejavnost izražata v materialnih, duhovnih in družbenih razmerjih.

Tej teoriji nasprotna se zdi teorija izpleta (angl. theory of disengagement), ki sta jo razvila Robert Kastenbaum in Elaine Cumming na temelju študije, opravljene na vzorcu 251 odraslih med 50. in 90. letom starosti, med letom 1957 in 1960. V raziskovalnem vzorcu so bili zdravi ljudje, preskrbljeni do te mere, da so si lahko zagotovili neodvisnost. Teorija izpleta trdi, da v takšnih okoliščinah poteka proces dezangažiranja med starejšimi in drugimi ter družbenim sistemom. Ta proces prične starejši človek sam ali ga prične družbeni sistem. Ko se zaključi, človek zapusti stanje ravnotežja, značilno za njegovo srednje obdobje, in ga

nadomesti z večjo oddaljenostjo in spremenjenim opornim sistemom ter z novimi oblikami družbene solidarnosti. Polno angažiran in vpleten človek deluje v vrsti socialnih vlog v sistemu družbene delitve dela in se počuti obvezan, da izpolni pričakovanja partnerjev, ki skupaj z njim igrajo posamezno vlogo. Angažiranost je različna. Lahko se zgodi, da se starejši človek široko angažira v vrsti družbenih sistemov, ki malo vplivajo na družbo, ali pa se angažira »globoko«, prevzemajoč vloge, ki imajo vpliv na nastajanje posameznih politik. Lahko je tudi simbolično angažiran kot pesnik, znanstvenik, umetnik, domoljub, kot intelektualec, ki »v politične borbe vloži svojo avtoriteto in vrednote, povezane z njegovo stroko, kot je vrednota zagovarjanja javnih interesov in resnicoljubnost ali poštenost.«⁸³⁶ Proces izpleta ali dezangažiranja prihaja z več strani in mora biti usklajen z značilnostmi starejših in družbe.

Emmanuel Levinas razvije teorijo odgovornosti ob prisotnosti obraza drugega. Jaz ne more preživeti sam zase. Pomena svojega obstoja na tem svetu človek ne more najti znotraj sebe ali v ontologiji podobnosti z drugimi. Človek mora prevzemati odgovornost.

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje je rasla kot prostovoljska organizacija, sprva leta 1986 kot organizacija strokovnjakov prostovoljcev, ki so bili pripravljene dati svoje znanje in čas skupnosti, kasneje kot organizacija, ki temelji tudi na prostovoljnem delu starejših študentov. Prvotni študijski krožki, temeljna demokratična oblika izobraževanja, so se razvili v samoorganizirane študijske skupine, ki delujejo po načelu vzajemnosti in proste izbire. V času, ko smo uvedli študijske krožke in animatorje (študente prostovoljce, odgovorne za skupino), smo že verjeli v to, da se odgovornost znotraj skupine lahko podaljša v družbeno odgovornost, ki se sicer, zaradi pomanjkanja socialnih vlog, v starosti razrahlja.

Leta 1998 se univerza, zahvaljujoč spodbudam in vztrajnosti andragoginje Alijane Šantej, nazadnje izloči iz okvira Andragoškega društva Slovenije, kjer je pričela kot sekcija društva, ter postane samostojno Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje. To je tudi čas, ko ima prvič lastne najete prostore na Poljanski cesti 6. Vse dotlej je gostovala na približno štiridesetih lokacijah v mestu: na Filozofski fakulteti v Ljubljani, v Univerzitetnem kliničnem centru v Ljubljani, v podjetju Avtotehna na današnji Slovenski cesti, v ustanovi Univerzum, v Šolskem muzeju, v Mestnem muzeju in drugod. Povsod so tekli študijski krožki kot temeljna oblika in metoda izobraževanja. Na osnovni šoli Milana Jarca in v občinski stavbi Bežigrad v Ljubljani, pa v Narodni galeriji in drugod – povsod, kjer so naši študenti ohranili vezi s svojo nekdanjo delovno organizacijo.

836 Bourdieu, For a Scholarship with Commitment.

Medgeneracijski študijski krožek novinarstva pod vodstvom mentorice Mance Košir

Foto: Miklavž Čuk, vir: arhiv Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje

Priprave na izobraževanje starejših so trajale nekaj mesecev. Najteže je bilo zbrati študente, najti starejše, ki bi se radi organizirano učili in ne bodo mislili, da gre za potegavščino. Jure Apih iz Delove agencije Stik je pripomogel k oblikovanju oglasa, izhajajoč iz tez, ki jih je pred tem o izobraževanju starejših napisala avtorica.

Oglas naj bi bil prepričevalen, pomirjujoč, zapeljujoč. »Priložnost pa minljiva.« Besede »upokojenec« smo se ognili, slabšalno bi zvenela. »Učiti se pomeni biti mlad. Francoščina za starejše. Za tiste, ki niste več aktivno zaposleni.« Na oglas so se oglašali mladi, kajti »starejši« ni pomenilo kaj dosti. A pravih starejših ni bilo, razen 75-letnega Mirka Jegliča, ki se je nazadnje le prišel vpisat. Pogovor z njim je razblinil nekaj mojih optimističnih in nepreverjenih tez. »Ko gre nekdo v pokoj, navadno ne odhaja z lepimi spomini na odhod,« je bilo moje spoznanje. Vzpostavljati potrgane družbene vezi med zaposlenimi in upokojenimi ne bo lahko!

Kasneje leta 1987 se je iz tega spoznanja razvilo naše prvo predupokojitveno izobraževanje za Univerzitetni klinični center v Ljubljani, ki so ga tam zaposleni, z izjemo nekaterih, doživeli kot odpis samih sebe. Razumljivo, pojav je bil nov! »Kje se srečamo!« so se kasneje spogledovali tudi vodje območnih skupnosti

gospodarske zbornice na predupokojitvenem izobraževanju zanje leta 1989. Zanimivo je bilo slišati njihove načrte za čas po upokojitvi: »O tem bom razmišljal kasneje.« Ali pa: »Gradil bom novo hišo.« »Pisala bom pravljice za otroke.« Postalo je jasno, da so ženske bolj opremljene za nadaljevanje življenja po upokojitvi kot moški, da bo moške težko pritegniti, in če že, vsebine ne bodo smele biti kognitivne, marveč naj bi razvijale bolj ročne ali organizacijske spretnosti. Za ženske bo izobraževanje postalo način življenja prej kot za moške. Dosti kasneje smo spoznali, da mora predupokojitveno izobraževanje zajeti hkrati delodajalce, zaposlene starejše delavce in njihove družine, pa tudi, da mora takšno izobraževanje omogočiti zaposlenim, da razmislijo, ali ne bi bilo bolje, da še ostanejo na delovnem mestu.

PRIHODNJA UNIVERZA SE JE RAZVIJALA, ŠE PREDEN JE BILA URADNO USTANOVLJENA

Leta 1985 je potekala odmevna konferenca o izobraževanju starejših odraslih v Cankarjevem domu v Ljubljani. Novinarjem se je zdel nov pojav zanimiv, mediji so bistveno pripomogli k širjenju zamisli o izobraževanju starejših in premagovanju zastarelega stereotipnega pogleda na starost. Zamisel o izobraževanju starejših se je iz Slovenije razširila tudi v druge republike federativne Jugoslavije; pod vplivom in ob podpori Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje so nastale tudi univerze v Zagrebu, Beogradu in Skopju. V Sloveniji pa so ljubljanski univerzi sledile univerza za tretje življenjsko obdobje v Velenju, Mariboru, Slovenj Gradcu, Idriji, Kranju, Novi Gorici, Novem mestu, Piranu in druge.

Število študijskih skupin, študentov in mentorjev je zmerno, a vztrajno naraščalo. Leta 1986 je na Univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani delovalo šest študijskih krožkov, v katerih se je izobraževalo 49 starejših študentk in študentov. Poleg francoščine so se učili še angleščine, keramike, slikarstva in ornamentike, novinarstva, spoznavali so novosti v svetu. Še istega leta je bila pri Andragoškem društvu Slovenije ustanovljena Sekcija za izobraževanje starejših, s tem pa tudi prva Univerza za tretje življenjsko obdobje. V tej organizacijski obliki je univerza delovala vse do leta 1998, ko je bilo ustanovljeno samostojno Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.

neprofesionalnosti, četudi jo vodijo še tako usposobljeni strokovnjaki. Stigma je dvojna ali trojna. Stigmatizirana je univerza, ker izobražuje starejše, naj imajo ti še toliko znanja in sposobnosti, zato ker si pomaga s prostovoljci, četudi so tudi prostovoljci vidni strokovnjaki vseh vrst, in tretjič zato, ker je nevladna organizacija, ki deluje v državi z manj razvito civilno družbo. S to stigmo se Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje še zmeraj spoprijema, četudi ima danes delujočo in razvito mrežo dvainpetdesetih univerz in je študentov prek 21.000, mentorjev več kot tisoč in prostovoljcev prav toliko, četudi je popeljala slovensko izobraževanje starejših v evropski vrh.

Že od začetka delovanja je bil eden glavnih ciljev ta, da se izobraževanje starejših razširi po vsej Sloveniji in ne ostane le v glavnem mestu. V študijskem letu 1985/86 je tako potekal enoletni program usposabljanja bodočih vodij in mentorjev univerz za tretje življenjsko obdobje iz vse Slovenije. Vabljeni so bili predstavniki centrov za socialno delo in domov starejših pa tudi diplomirani andragogi, za katere je usposabljanje pomenilo specializacijo.

SLOVENSKA UNIVERZA DANES

Danes je Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje nevladna organizacija državlanske narave. Ima štiri sekcije: mrežo univerz za tretje življenjsko obdobje (52 univerz po Sloveniji), Univerzo za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani, Inštitut za raziskovanje in razvoj izobraževanja ter Inštitut za disleksijo. Doslej je sodelovala v osemnajstih evropskih projektih. Ukvarja se z izobraževanjem starejših, izobraževanjem o starejših, usposabljanjem za prostovoljstvo v kulturi (razvila je mrežo kulturnih mediatorjev v muzejih, bolnišnicah, botaničnih vrtovih). Ukvarja se z založništvom specializiranih publikacij in ima specialno knjižnico. Univerza ima tudi lastne publikacije. Je članica številnih slovenskih in mednarodnih organizacij na področju izobraževanja starejših. Ustvarila je možnosti za predajanje in izmenjavo znanja za številne mentorje različnih starosti, vodi usposabljanje za specializante na področju izobraževanja starejših. Ima svoj mednarodni bienalni Festival znanja in kulture starejših. Je sedež usposabljanja mladih študentov andragogike. O njej in njenem delovanju obstajajo številne raziskovalne diplomske, magistrske in doktorske naloge. Univerza daje vse več poudarka državljanskemu delovanju starejših.

ZAKLJUČEK

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje se je rodila kot odziv na družbene spremembe, ki se že nakazujejo v takratnem družbenem trenutku okrog leta 1984, in manj eksplicitno tudi kot odziv na starajočo se družbo. Iz centralno vodene države s socialističnim gospodarstvom se rojeva potreba po tem, da ljudje bolj vzamejo usodo v svoje roke. Leta 1984 je bilo izobraževanje izrazita domena države in preporod je bil mogoč le na izobraževalnem področju, ki ga država ni poznala in ga ni »pokrivala«, na področju »odpisanih in odsluženih« starejših državljanov. Takrat nismo slutili, da bomo kmalu sprožili plaz potreb in zanimanja za izobraževanje starejših. Tudi število socialnih vlog starejših se je zlagoma večalo. Niso bili le dedki in babice, za ti dve vlogi in nove vloge so potrebovali znanje. Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje je bila med prvimi v Evropi. Šla je svojo pot, tlakovano z raziskovanjem. Povezala je izobraževanje in delovanje starejših za lokalni razvoj. Prisluhnila je potrebam ljudi in okolja, odzvala se je nanje, napovedovala jih je. Še več; ker so jo zasnovali in jo vodijo andragogi, se razvija drugače kot druge po Evropi. Univerze, samostojne socialne subjekte, združuje v mrežo danes dvainpetdesetih univerz po Sloveniji.